

**Európai műemlékvédelmi tendenciák
különös tekintettel a Kárpát-medencére**

**European trends in monument protection with
particular regard to the Carpathian Basin**

**VIII. Nemzetközi Műemlékvédelmi
Konferencia**

**8th International Conference on Monument
Protection**

**Fehérvárcsurgó, Károlyi-kastély
2025. október 17–18. péntek, szombat**

**Fehérvárcsurgó, Château Károlyi
Friday, Saturday, October 17–18, 2025**

2025. október 17. péntek / Friday, October 17, 2025

9:00 – 9:50: Regisztráció / Registration

9:50 – 10:00: Károlyi Angelica, Raffay Endre: Házigazdai köszöntők / Greetings

Session 1: Cultural Heritage in a Changing World: New Challenges and Global Perspectives

1. szekció: Kulturális örökség a változó világban: Új kihívások és globális nézőpontok

10:00 – 10:30: Xavier d'Alençon: *New challenges for the Carpathian Basin Heritage buildings in the face of the New European directive*

10:30 – 11:00: Raluca Trifa: *Networks of Knowledge: The Habsburg Monarchy's Legacy in Timișoara's Water Supply Systems*

11:00 – 11:30: Mikiko Kojima: *The Power of Kawaii in the Preservation of Historical Sites and Traditions in Contemporary Japan*

11:30 – 12:00: Anna Tüskés: *Painting studio museums in 21st century Hungary*

12:00 – 12:30: Vita / Discussion

12:30 – 13:30: Ebéd / Lunch

Session 2: Belgrade's Heritage in a New Light: Revitalization and Preservation in the 21st Century

2. szekció: Belgrád öröksége új fényben: Revitalizáció és megőrzés a 21. században

14:00 – 14:30: Jasna Cvetić – Marina Pavlović: *Revitalization Projects at the Belgrade Fortress Over the Last Five Years*

14:30 – 15:00: Ivana Rankovic Miladinovic: *House of the Minh family in Belgrade – preservation and presentation*

15:00 – 15:30: Ana Radovanac Živanov: *The House of Jevrem Grujić – Historic House Museum in Belgrade*

15:30 – 16:00: Endre Raffay: *The House and Garden of Weinberger Family in Bečej*

16:00 – 16:30: Discussion / Vita

16:30 – 17:00: Coffee break / Kávészünet

Session 3: Space and Identity: Cultural Heritage in Croatian Urban and Rural Landscapes

3. szekció: Tér és identitás: Kulturális örökség a horvát városi és vidéki tájakon

17:00 17:30: Ivana Peškan: *Preservation and presentation of the historical cities – the impact of urban equipment in the city of Varaždin*

17:30 18:00: Danko Dujmović: *Supporting Community Heritage in Rural Croatia: The Case of Brod Moravice*

18:00 18:30: Nikolina Belošević – Toni Ivetic – Irena Radoslav: *Migration and Reinforced Concrete: The Impact of Post-War Migrations in Istria (1945–1991) on Cultural Heritage*

18:30 – 19:00: Discussion / Vita

19:00 – 20:00: Vacsora / Dinner

20:00 – 21:00: Károlyi Angelica: Kastélytúra / Castle tour

2025. október 18. szombat / Saturday, October 18, 2025

4. szekció: Középkori terek új fényben: Építészeti és életmódtörténeti értelmezések

Session 4: Medieval spaces in a new light: Architectural and lifestyle historical interpretations

9:00 – 9:30: Szakács Béla Zsolt: *A martontelki középkori templom és felújítása / The medieval church of Motiș / Mortesdorf / Martontelke and its conservation*

9:30 – 10:00: Szőke Balázs: *A Pest belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templom középkori építési periódusainak rajzi elméleti rekonstrukciója*

10:00 – 10:30: Bugár-Mészáros Károly: *A nagyvázsonyi lakótorony belső tereinek életmódtörténeti elemzése és az új bútorozás kritikája*

10:30 – 10:50: Vita / Discussion

10:50 – 11:00: Kávészünet / Coffee break

5. szekció: Helyi örökségek újragondolása: Használat, értelmezés és bemutatás a 20–21. században

Session 5: Rethinking local heritage: Use, interpretation and presentation in the 20th–21st centuries

11:00 – 11:30: Molnárné Kőfalvi Ágnes: *A hódmezővásárhelyi volt Károlyi Serház (Serháztér 2-4.) műemlék ingatlan újrahaznosítása és kezelése*

11:30 – 12:00: Bögös András: *A NEM-műemlék avagy egyszemélyes népi építészet a Szent György-hegyen (1950-es évek)*

12:00 – 12:30: Sylvester Edina: *Város- és tájtörténeti összefüggések Tatán a kertművészeti örökség korszakos kölcsönhatásainak tükrében*

12:30 – 12:50: Vita, zárszó / Discussion, closing remarks

13:00 – 14:00: Ebéd / Lunch

Dr. sc. Nikolina Belosevic
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka, Croatia
nikolina.belosevic@uniri.hr

Irena Radoslav, mag.hist.art. et hist.
Ministry of Culture and Media of Republic of Croatia
Conservation department in Pula, Croatia
irenaradoslav62@gmail.com

Toni Ivetic, mag.hist.art. et hist.
Ministry of Culture and Media of Republic of Croatia
Conservation department in Pula, Croatia
ivetictoni1991@gmail.com

Migration and Reinforced Concrete: The Impact of Post-War Migrations in Istria (1945-1991) on Cultural Heritage

After the end of World War II, Istria was annexed by Yugoslavia, leading to significant political, social, and economic changes on the peninsula. The integration process was marked by intense industrialization, as well as large-scale population migrations. After 1947, a significant portion of the urban population, primarily Italians, emigrated. In the almost deserted coastal towns, families and individuals from rural areas in the continental hinterland of Istria, as well as from other parts of Croatia and various republics and provinces of the former state, settled, drawn by the industrial development measures implemented by the Yugoslav government.

In the drive for rapid recovery, development, and modernization of Yugoslavia, large factory, military, and residential blocks were constructed in Istria, with contemporary building materials widely adopted. Due to both a lack of familiarity with traditional construction techniques and the speed and cost-effectiveness of materials like reinforced concrete, hollow bricks, steel, and glass, along with a prevailing mindset that encouraged abandoning the “old” and wholeheartedly embracing the “new”—a sentiment strongly adopted by incoming residents—the cultural landscape of Istria underwent significant transformation.

This study aims to examine the potential connections and influences of these factors on the cultural-historical ensembles of Istrian towns and individual monuments. Selected examples will illustrate the transformation of smaller towns and their monuments, which, by the mid-20th century, remained in almost their original state, constructed mainly using traditional techniques with stone and wood—something that changed drastically in the latter half of the 20th century. Furthermore, it will explore the extent to which, driven by the pronounced need for modern living, such trends persist today and how heritage affected by these changes should be approached.

Migráció és vasbeton: A háború utáni migrációk hatása Isztrián (1945-1991) a kulturális örökségre

A második világháború befejezése után Isztriát Jugoszlávia annektálta, ami jelentős politikai, társadalmi és gazdasági változásokhoz vezetett a félszigeten. Az integrációs folyamatot intenzív iparosodás, valamint nagymértékű népességvándorlás jellemezte. 1947 után a városi lakosság jelentős része, elsősorban olaszok, emigráltak. A szinte teljesen elnéptelenedett tengerparti városokban Isztria kontinentális hátszágának vidéki területeiről, valamint Horvátország más részeiről és az egykori állam különböző köztársaságaiból és tartományaiból érkező családok és egyének telepedtek le, akiket a jugoszláv kormány által végrehajtott ipari fejlesztési intézkedések vonzottak.

Jugoszlávia gyors helyreállítására, fejlesztésére és modernizációjára irányuló törekvések részeként nagy gyár-, katonai és lakótömböket építettek Isztrián, széles körben alkalmazva a kortárs építőanyagokat. A hagyományos építési technikákban való járatlanság, az olyan anyagok, mint a vasbeton, az üreges téglák, az acél és az üveg gyorsasága és költséghatékonysága, valamint az uralkodó gondolkodásmód miatt, amely a „régit” elhagyását és az „új” teljes elfogadását ösztönözte – ezt az érzést a beköltöző lakosok is erősen magukévá tették – Isztria kulturális tájképe jelentős átalakuláson ment keresztül.

A tanulmány célja megvizsgálni a tényezők lehetséges kapcsolatait és hatását az isztriai városok és az egyes műemlékek kultúrtörténeti együtteseire. Példákkal illusztráljuk a 20. század közepéig szinte eredeti állapotukban fennmaradt kisebb városok és főként hagyományos kő- és fatechnikákkal épített műemlékeik drasztikus átalakulását a 20. század második felében. Továbbá azt is vizsgáljuk, hogy a modern élet iránti kifejezett igény által vezérelve milyen mértékben maradnak fenn ezek a trendek ma, és hogyan kell megközelíteni az ezen változások által érintett örökséget.

Bögös András
építész, műemlékvédelmi szakmérnök
bogos.andris@gmail.com

A NEM-műemlék avagy egyszemélyes népi építészet a Szent György-hegyen

Sokak szerint védendő, vagy az lett volna. Miért nem tett semmit az állam, az egyház, a település? Szakrális hely, vagy borzongató horrortanya? A Szent György-hegyi Emmaus kápolna, azaz Ify Lajos (1893–1967) plébános 1950-es években épített remetelakának rövid története és tovább élésének lehetőségei.

Ify Lajos Keszthelyen született, Pécsen tanult, ahol teológiai és zenei oktatásban részesült. Nevéhez fűződik a fonyódi plébánia alapítása, templom és kápolna építése és egyéb közösségépítő tevékenységek.

A második világháború után a megváltozott körülményekhez alkalmazkodni kényszerülő egyház nyugdíjba vonulásra kötelezte az autonóm, szókimondó és aktív atyát. Ify Lajos ezt követően remeteként vonult vissza a Szent György-hegyi birtokára, ahol évek alatt megépítette az úgynevezett Ify-kápolnát. Itt vendégeket, zarándokokat fogadott, miséket celebrált és gyakorlatilag remeteéletet élt. Az évek során több épületet épített a hegyi birtokra, kápolnát és lakóegyüttest és mindegyiknek saját nevet adott, Emmaus, Názáret, Nektár stb.

Maga a kápolna és az azt szolgáló különféle melléképületek elrendezésüket, kialakításukat és kivitelezésüket tekintve is érdekesek. Kortárs népies építészetnek nevezhető az a mód, ahogyan egy nem műszaki ember saját igényei, lehetőségei és elképzelései alapján épületcsoportot hozott létre. A tervezés elve, az épületek „nőtt” jellege, sajátos formája és építési technológiája a Balaton-felvidék helyi népi építészetében gyökerezik, de akaratlanul is kortárs építészet. Ez a laikus báj, mégis lenyűgöző építészeti és kivitelezési teljesítmény teszi a magánkápolnát és környékét védelemre és dokumentálásra méltóvá.

Felépítésük, Ify Lajos „egyszemélyes népi építészete”, a hely szellemisége külön figyelmet érdemel. Lajos atya, az egykori Szent György-hegyi remete épületeit jórészt saját kezűleg, minden terv nélkül építette, gyakorlatias igények szerint, nagyon sajátos esztétikával. Az épületek pusztulása évekkel ezelőtt kezdődött, és ha teljesen eltűnnek, nyoma sem lesz ennek a kis hegyi oázisnak. 2020 és 2023 között a Magyar Művészeti Akadémia támogatásának köszönhetően elkészült az épületek jelenlegi állapotának építészeti dokumentációja. Az épületeket és a helyszín rögzítésre kerültek, a felmérési terv és a helyreállítási tervek mellett a sajátos hangulatú romokról szabadkézi grafikák is készültek, könyv született és kisebb installációk, helyszíni munkák is készültek.

Az épületek sem helyi, sem országos védelem alatt állnak, de sajátos és egyedi karakterű épített örökségünk részét képezik, az ingatlan számos immateriális műemléki értékkel rendelkezik. A birtok magántulajdon és a tulajdonosi körnek sem anyagi lehetősége, sem szándéka nincs a helyreállításra, vagy egyáltalán az állagmegóvásra, jókarban tartásra. Így a közös kulturális örökségünk részét képező remetelak és kápolna az ösztöndíj keretében végzett apróbb installációk építésétől eltekintve valószínűleg csak az archív fotókon és ezeken a rajzokon tud megmaradni.

Xavier d'Alençon
Atelier d'architecture Saint-Benoît (Saint-Pierre-en-Auge)
xavier@ateliersaintbenoit.fr

New challenges for the Carpathian Basin Heritage buildings in the face of the New European directive (European Performance of Buildings Directive EU/2024/1275)

INSULATION TECHNIQUES:

- General approach in 2 topics illustrated by some specific examples:
- Windows: new thermal insulation techniques for old glass panes
- Natural insulation for lofts and walls
- Wood-fired boilers, water borehole heat
- Chimney liners

EXAMPLE OF BEST PRACTICE:

- Meuvaines Castle for heating and insulation
- Maisonnelles Castle for chimney liner
- Manoir l'Anctoyère for windows and wall insulation

FIRST TOPIC: Energy Saving in Buildings: Carpathian basin's owners are motivated to participate in the European effort on energy efficiency, while keeping in mind that historic houses are unique due to their structure, design, and historical and architectural value. This will explain why the use of renewable energy and energy efficiency represent two major challenges for historic houses. The first topic of the lecture will be devoted to the Energy Performance of Buildings (EPB) Directive and its implications. Indeed, in most European Union member states, listed historic buildings are exempt from the requirements of the EPB Directive. An amendment to the Energy Performance of Buildings Directive aimed at removing this exemption could place a heavy burden on listed buildings, which until now were not required to comply with the requirements imposed by the Directive. Already implemented in most Member States, it also poses certain problems for unlisted historic buildings, which are inevitably subject to this legislation. Indeed, its requirements could threaten the architecture and authenticity of these buildings, which are of inestimable value in terms of cultural and historical heritage. In this context, I provide scientific insights into the well-known issue of climate change and offer some practical advice to private owners of historic buildings. Another issue worth raising in this context is that of energy performance assessment in buildings.

SECOND TOPIC: Techniques for Reducing Your Energy Consumption The second topic will focus on techniques applicable to buildings to reduce energy consumption. Both aspects of energy saving will be highlighted: insulation techniques, on the one hand, and renewable energy sources, on the other. With appropriate insulation techniques, it is possible to achieve energy savings of more than 50%. The greatest challenge in this context is to apply insulation techniques that, on the one hand, respect the authenticity of the buildings and, on the other, comply with certain health requirements for both the buildings and their occupants. These aspects of the issue will be addressed by the architect presenter, member of the research group for the French CSTB (RESTORE), who will provide a general overview of building insulation. To illustrate this approach, he will then present the specific case of window insulation, detailing a very specific high-tech technique (blown glass). And on the way to adapting existing window

frames to new insulation techniques. Regarding renewable energy sources, several innovative techniques are already available on the market to reduce our energy consumption. Among these new techniques, and as an example, he will present wood-fired boilers. Next, still in the context of renewable energy sources I provide further information on an innovative technique for insulating chimney flues. During this lecture, XA will present a few examples of the best practice applied on specific cases.

Új kihívások a Kárpát-medencei örökség épületei előtt az új európai irányelv (az épületek teljesítményéről szóló európai irányelv, EU/2024/1275) fényében

SZIGETELÉSI TECHNIKÁK:

- Általános megközelítés 2 témában, néhány konkrét példával illusztrálva:
- Ablakok: új hőszigetelési technikák régi üvegtáblákhoz
- Természetes szigetelés padlásokhoz és falakhoz
- Fatüzelésű kazánok, vízsugárral történő fűtés
- Kéménybélések

PÉLDÁK A LEGJOBB GYAKORLATRA:

- Meuvaines kastély fűtése és szigetelése
- Maisoncelles kastély kéménybélése
- Manoir l'Anctoyère ablak- és falszigetelése

ELSŐ TÉMA: Energiatakarékosság műemléki épületekben

A Kárpát-medence műemlékeinek tulajdonosai motiváltak az európai energiahatékonysági erőfeszítésekben való részvétellel, miközben szem előtt tartják, hogy a történelmi épületek szerkezetük, kialakításuk, valamint történelmi és építészeti értékük miatt egyedülállóak. A megújuló energia felhasználása és az energiahatékonyság két fő kihívás a történelmi épületek számára. Az előadás első témája az Épületek Energhatékonyaságáról (EPB) szóló irányelve és annak következményei. Valójában az Európai Unió legtöbb tagállamában a műemlékvédelem alatt álló történelmi épületek mentesülnek az EPB irányelv követelményei alól. Az Épületek Energhatékonyaságáról szóló irányelv módosításának célja e mentesség megszüntetése, ami súlyos terhet róhat a műemlékvédelem alatt álló épületekre, amelyeknek eddig nem kellett megfelelniük az irányelv által előírt követelményeknek. A legtöbb tagállamban már végrehajtott módosítás bizonyos problémákat is felvet a nem műemlékvédelem alatt álló történelmi épületek számára, amelyekre elkerülhetetlenül vonatkozik ez a jogszabály. A követelmények veszélyeztethetik ezen épületek építészetét és hitelességét, amelyek felbecsülhetetlen értéket képviselnek a kulturális és történelmi örökség szempontjából. Ebben az összefüggésben tudományos betekintést nyújtok a jól ismert klímaváltozás problémájába, és gyakorlati javaslatokat fogalmaznak meg a történelmi épületek magántulajdonosainak. Egy másik kérdés, amelyet érdemes ebben az összefüggésben felvetni, az épületek energiahatékonysági értékelése.

MÁSODIK TÉMA: Az energiafogyasztás csökkentésének technikái

A második téma az épületek energiafogyasztásának csökkentésére alkalmazható technikákra összpontosít. Az energiamegtakarítás mindkét aspektusát kiemeljük: egyrészt a szigetelési technikákat, másrészt a megújuló energiaforrásokat. Megfelelő szigetelési technikákkal több mint 50%-os energiamegtakarítás érhető el. A legnagyobb kihívás ebben az összefüggésben olyan szigetelési technikák alkalmazása, amelyek egyrészt tiszteletben tartják az épületek hitelességét, másrészt megfelelnek bizonyos egészségügyi követelményeknek mind az épületek, mind a lakóik számára. A kérdés ezen aspektusaival a francia CSTB (RESTORE) kutatócsoportjának tagjaként általános áttekintést nyújtok az épületszigetelésről. A megközelítés szemléltetésére ezután az ablakszigetelés konkrét esetét mutatom be, részletezve egy nagyon specifikus high-tech technikát (fúvott üveg), majd a meglévő ablakkeretek új szigetelési technikákhoz való igazításának módját. A megújuló energiaforrások tekintetében számos innovatív technika áll már rendelkezésre a piacon az energiafogyasztásunk csökkentésére. Ezen új technikák közül, és példaként, a fatüzelésű kazánokat mutatom be, majd információkat nyújtok a kéményfüstcsövek szigetelésének innovatív technikájáról, és néhány konkrét eseteket mutatok a legjobb gyakorlatok alkalmazására.

Marina Pavlović
Academy of Arts, University of Novi Sad
pavlovic.marina@yahoo.com

Jasna Cvetić
The Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade
jasna.cvetic@gmail.com

Revitalization Projects at the Belgrade Fortress Over the Last Five Years

The Belgrade Fortress, a monument of exceptional importance for the Republic of Serbia, is located at the confluence of the Sava and Danube rivers. It serves as a treasure trove of history, with cultural layers dating back to prehistoric times. Due to its location at the edge of the former Pannonian Sea Cape, the fortress has long been a border between East and West, resulting in repeated destruction and reconstruction throughout the centuries.

Following the end of World War II, the Belgrade Fortress was designated a cultural asset, and systematic research, conservation, and restoration efforts began in the 1960s. Decades of protection and study have led to the preservation and presentation of fortifications from various historical periods. Conservation projects have included both restoration and revitalization of certain parts of the fortress. Over time, the focus and priorities in the protection of the Belgrade Fortress have evolved. This is evident in the three major projects undertaken in the last five years, reflecting new trends and a modern approach to monument preservation.

Two of these projects have been fully completed: the project for the Sahat and Baroque Gates and the Zindan Gate Complex. The third project, concerning the Vidin Gate with its casemates, is still ongoing. Each of these three projects represents a comprehensive and complex intervention on fortifications from different periods, each with its own specific challenges. The construction of the Sahat and Baroque Gates complex began at the end of the 17th century, incorporating medieval ramparts, and was completed in the second half of the 18th century. Due to atmospheric water penetration, the vaults of the gate passages were damaged, posing a risk of collapse. The Zindan Gate complex dates back to the mid-15th century, when the Belgrade Fortress was part of the Kingdom of Hungary. Its protruding position within the fortification exposed it to significant destruction and later additions, leading to its deterioration over time. The Vidin Gate was built in 1740, with few later additions. However, due to its location in the Lower Town of the Belgrade Fortress, it has been consistently exposed to the effects of groundwater.

In addition to conservation and restoration work aimed at preventing the rapid deterioration of the fortification structures due to weather influences, all three projects involved the revitalization of the spaces within the gates to improve their presentation. This also aimed at preserving the cultural significance of the monument by giving it new, sustainable uses. The overarching goal of these projects was to integrate the fortress more closely with the city's life, strengthen the connection between the local population and the fortress, and enhance public knowledge of its history. In turn, this will foster greater local engagement with the fortress and create tourism potential, providing economic benefits for its continued preservation. The presentation of these three projects will highlight the uniqueness and complexity of each

intervention, including an analysis of the degree to which the revitalization goals have been achieved.

A belgrádi erőd revitalizációs projektjei az elmúlt öt évben

A belgrádi erőd, a Szerb Köztársaság számára kivételes jelentőségű műemlék, a Száva és a Duna folyók találkozásánál található. Történelmi kincsesbányaként szolgál, kulturális rétegeivel az őskorig visszanyúlóan. Az egykori Pannon-tenger partvidékének szélén való elhelyezkedése miatt az erőd régóta határvonal Kelet és Nyugat között, ami az évszázadok során ismételt pusztításhoz és újjáépítéshez vezetett.

A második világháború befejezése után a belgrádi erődöt kulturális értéké nyilvánították, és az 1960-as években megkezdődtek a szisztematikus kutatási, konzerválási és restaurálási erőfeszítések. Az évtizedekig tartó védelem és tanulmányozás a különböző történelmi időszakokból származó erődítmények megőrzéséhez és bemutatásához vezetett. A konzerválási projektek magukban foglalták az erőd egyes részeinek restaurálását és revitalizációját is. Idővel a belgrádi erőd védelmének fókusza és prioritásai átalakultak.

Ez az elmúlt öt évben megvalósított három nagyobb projektben is megmutatkozik, amelyek az új trendeket és a műemlékvédelem modern megközelítését tükrözik. E projektek közül kettő teljes mértékben befejeződött: a Sahat- és barokk kapuk, valamint a Zindan-kapuk komplexumának projektje. A harmadik projekt, a Vidini-kapu és kazamatái, még folyamatban van. Mindhárom projekt átfogó és összetett beavatkozást jelent a különböző időszakokból származó erődítményekbe, mindegyiknek megvannak a maga sajátos kihívásai.

A Sahat és a barokk kapuk komplexumának építése a 17. század végén kezdődött, magában foglalva a középkori sáncokat, és a 18. század második felében fejeződött be. A légköri víz behatolása miatt a kapujáratok boltozatai megsérültek, ami az összeomlás veszélyét jelentette. A Zindani-kapu komplexum a 15. század közepére nyúlik vissza, amikor a Belgrádi erőd a Magyar Királyság része volt. Az erődítményen belüli kiálló elhelyezkedése jelentős pusztításnak és későbbi bővítéseknek tette ki azt, ami idővel romlásához vezetett. A Vidini-kapu 1740-ben épült, kevés későbbi bővítéssel. Mivel azonban a Belgrádi erőd alsóvárosában helyezkedik el, folyamatosan ki volt téve a talajvíz hatásainak.

Az erődítményszerkezetek időjárási hatások miatti gyors romlásának megakadályozását célzó konzerválási és restaurálási munkálatok mellett mindhárom projekt a kapukon belüli terek revitalizációját is magában foglalta, azok megjelenítésének javítása érdekében. Ez a műemlék kulturális jelentőségének megőrzését is célozta új, fenntartható felhasználások biztosításával. E projektek átfogó célja az erődítmény szorosabb integrálása a város életébe, a helyi lakosság és az erőd közötti kapcsolat megerősítése, valamint a történelemmel kapcsolatos közismertség bővítése volt. Ez viszont elősegíti a helyi lakosság fokozottabb elköteleződését az erőd iránt, és turisztikai potenciált teremt, gazdasági előnyökkel járva a folyamatos megőrzése szempontjából. E három projekt bemutatása kiemeli az egyes beavatkozások egyediségét és összetettségét, beleértve a revitalizációs célok elérésének mértékének elemzését is.

Dr. Danko Dujmović, associate professor
Department of Art History
Faculty of Humanities and Social Sciences
University of Rijeka, Croatia
ddujmovic@uniri.hr

Supporting Community Heritage in Rural Croatia: The Case of Brod Moravice

In remote, mountainous parts of Croatia like Gorski Kotar, small settlements such as Brod Moravice are facing dramatic social and demographic shifts. Once livelier rural communities, these areas are now largely inhabited by an aging population, as younger generations move to urban centers. Amid this steady depopulation, cultural preservation often becomes a race against time.

Without formal institutions to care for local heritage, responsibility has fallen to citizens. In Brod Moravice, a handful of committed locals organized as the Turanj Association have taken it upon themselves to gather artifacts and materials tied to the region's history and traditions. While their collection has grown over time, it remains in a fragile state—uncatalogued, unarchived, and without institutional oversight.

To support these grassroots efforts, art history students from the University of Rijeka contribute through fieldwork, helping to organize and catalog the materials. Despite their involvement, the long-term sustainability of the collection is uncertain, highlighting the broader challenges of preserving cultural heritage in depopulated rural communities with little institutional support.

A közösségi örökség támogatása Horvátország vidéki területein: Brod Moravice esete

Horvátország távoli, hegyvidéki részein, mint például Gorski Kotar, olyan kis települések, mint Brod Moravice, drámai társadalmi és demográfiai változásokkal néznek szembe. Az egykor élénkebb vidéki közösségek ma nagyrészt elöregedő népesség által lakottak, mivel a fiatalabb generációk a városi központokba költöznek. E folyamatos elnéptelenedés közepette a kulturális örökség megőrzése gyakran versenyfutássá válik az idővel.

A helyi örökség gondozására szolgáló hivatalos intézmények hiányában a felelősség a polgárookra hárul. Brod Moravicében egy maroknyi elkötelezett helyi lakos, a Turanj Egyesület, magára vállalta, hogy a régió történelméhez és hagyományaihoz kapcsolódó tárgyakat és anyagokat gyűjt. Bár gyűjteményük az idők során gyarapodott, továbbra is törékeny állapotban van – katalogizálatlan, archiválatlan és intézményi felügyelet nélkül.

A helyi kezdeményezések támogatása érdekében a Rijekai Egyetem művészettörténet-hallgatói terepmunkával járulnak hozzá az anyagok rendszerezéséhez és katalogizálásához. Részvételük ellenére a gyűjtemény hosszú távú fenntarthatósága bizonytalan, ami rávilágít a kulturális örökség megőrzésének szélesebb körű kihívásaira az elnéptelenedett vidéki közösségekben, ahol kevés intézményi támogatás áll rendelkezésre.

Mikiko Kojima
Pázmány Péter Catholic University, PhD student
kojimamikiko@gmail.com

The Power of Kawaii in the Preservation of Historical Sites and Traditions in Contemporary Japan

This study explores the multifaceted role of kawaii culture in contemporary Japan, focusing on how characters such as “Hello Kitty” or “Chiikawa” contribute to preserving and reactivating historical sites, sacred spaces, and traditional practices. *Chiikawa: Nanka Chiisakute Kawaii Yatsu* (literally, “Something Small and Cute”) is a work created by the Japanese illustrator and manga artist NAGANO. It has been serialised on X (formerly Twitter) since 2020. Commonly referred to simply as “Chiikawa”, the series rapidly garnered explosive popularity and has come to be regarded as a social phenomenon. Its cultural impact has extended beyond Japan, reaching other East Asian countries such as South Korea and Taiwan. By analysing case studies including shrine collaborations and region-specific character merchandise, this study highlights the power of cute aesthetics in generating public interest, economic support, and cultural continuity. In particular, the integration of kawaii into objects of devotion, such as *omamori* (lucky charms) and *goshuinchō* (temple and shrine stamp books), demonstrates a dynamic negotiation between tradition and contemporary consumerism. Furthermore, the international resonance of Japanese kawaii, exemplified by the highly attended “Pokémon x Van Gogh Museum” exhibition, suggests a globalising trajectory where popular characters mediate engagement with cultural heritage. Drawing upon this evidence, the chapter argues that the affective force of kawaii is not merely ornamental but functions as a legitimate and influential cultural agent, thus supporting the assertion that, indeed, “Kawaii is justice.”

A kawaii ereje a történelmi helyszínek és hagyományok megőrzésében a mai Japánban

Az előadás a kawaii kultúra sokrétű szerepét vizsgálja a kortárs Japánban, különös tekintettel arra, hogy az olyan karakterek, mint a *Hello Kitty* vagy a *Chiikawa*, hogyan járulnak hozzá a történelmi helyszínek, szent terek és hagyományos gyakorlatok megőrzéséhez és újraélesztéséhez. A *Chiikawa: Nanka Chiisakute Kawaii Yatsu* (szó szerint: Valami kicsi és aranyos) a japán illusztrátor és mangaművész, Nagano alkotása. 2020 óta jelenik meg sorozatokban az X-en (korábban Twitter). A *Chiikawa*-ként ismert sorozat gyorsan robbanásszerű népszerűsége tette szert, és társadalmi jelenségnek tekintették. Kulturális hatása túlmutat Japánon, elérve más kelet-ázsiai országokat is, például Dél-Koreát és Tajvant. Esettanulmányok, köztük szentélyes együttműködések és régióspecifikus karakteres árucikkek elemzésével ez a tanulmány kiemeli az aranyos esztétika erejét a közérdeklődés, a gazdasági támogatás és a kulturális folytonosság felkeltésében. Különösen a kawaii integrálása az olyan vallási tárgyakba, mint az *omamori* (szerencsehozó talizmánok) és a *goshuinchō* (templomi és szentély bélyegkönyvek), a hagyomány és a kortárs fogyasztás közötti dinamikus egyensúlyozást mutatja. Továbbá a japán kawaii nemzetközi visszhangja, amelyet a nagy látogatottságú *Pokémon x Van Gogh Múzeum* kiállítás is példáz, egy globalizálódó tendenciára utal, ahol a népszerű karakterek közvetítik a kulturális örökséggel való kapcsolattartást. Erre a bizonyítékra támaszkodva a fejezet azt állítja, hogy a kawaii érzelmi ereje nem pusztán díszítőelem, hanem legitim és befolyásos kulturális ágensként működik, alátámasztva ezzel azt az állítást, hogy valóban „a kawaii az igazságosság”.

Korhecz Papp Zsuzsanna
korhecz.zsuzsi@gmail.com
Szabadkai Városi Múzeum, festő-restaurátor

A pancsovai katolikus templom egykori főoltárának restaurálása

A pancsovai Borromeo Szent Károly-templom 1822-ben készült klasszicista főoltárát 1939-ben áthelyezték annak kápolnájába. A tavalyi év folyamán sor került a különleges, politúrozott építmény és az azzal utólagosan összepárosított, nagyméretű Krisztus feltámadása-kép restaurálására is. Az előadás beszámol a templom építéstörténetéről, az oltár és a kép készítése technikájáról valamint a restaurálás folyamatáról.

Ivana Rankovic Miladinovic
Senior Conservator – Researcher
Institute for the Protection of Cultural Monuments of Serbia
Department for Researches, Protection and Documentation
ivana.rankovic-miladinovic@heritage.gov.rs

House of the Minh family in Belgrade – preservation and presentation

The preservation of immovable heritage mostly depends on its continuous use. Often, these objects, with minor changes due to a change in purpose, last for years, even though they are not heritage protected by law, but despite that, they tell history. One such facility is located in Belgrade on Radoslav Grujića Street in the house that has housed the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments for 50 years.

This house preserves the history of the family that lived there 100 years ago. The Minh family, whose origins were from Moravia, lived in it. They were industrialists who participated in the creation of Serbia's economy. Their main activity that they developed was mining. They had a hard coal mine on the Rtanj mountain. One of the three brothers, Adolf Minh, originally a Moravian Jew, lived with his family in a house that has kept the secret of their family history for 100 years.

The architectural beauty of the family house belonging to interwar architecture attracts the eyes of passers-by every day. In memory of the Minh family, the Republic Institute for the Protection of Cultural Monuments has prepared a permanent exhibition on the history of the house and this family. Because of the interesting story about the life of the Minh family in the period between the two wars, the Institute of the Republic participated in the Night of the Museum and Days of European Heritage events. A permanent presentation of the life story of the family and the history of the house is preserved through frequent organized visits by interested citizens. In this way, through an interactive presentation with citizens, the history of a family house is revealed. This work would present the story of the importance of the Minh family for Serbia through industrialization and philanthropy, with an emphasis on the preserved family villa where they lived in Belgrade.

A Minh család háza Belgrádban – megőrzés és bemutatás

Az ingatlan örökség megőrzése nagyrészt a folyamatos használatától függ. Ezek a tárgyak gyakran, a rendeltetésük megváltozása miatti kisebb változtatásokkal, évekig megmaradnak, annak ellenére, hogy nem állnak törvényi védelem alatt, de ennek ellenére mesélnek a történelemről. Az egyik ilyen létesítmény Belgrádban található a Radoslav Grujića utcában, abban a házban, amely 50 éve a Köztársasági Kulturális Műemlékvédelmi Intézetnek adott otthont.

Ez a ház őrzi a 100 évvel ezelőtt ott élő család történetét. A morvaországi származású Minh család élt benne. Iparosok voltak, akik részt vettek Szerbia gazdaságának megteremtésében. Fő tevékenységük a bányászat volt. Kőszénbányájuk volt a Rtanj-hegyen. A három testvér egyike, Adolf Minh, aki eredetileg morva zsidó volt, családjával egy olyan házban élt, amely 100 éve őrzi családjuk történetének titkát.

A két világháború közötti építészethez tartozó családi ház építészeti szépsége nap mint nap vonzza a járókelők tekintetét. A Minh család emlékére a Köztársasági Műemlékvédelmi Intézet állandó kiállítást készített a ház és a család történetéről. A Minh család két világháború közötti életéről szóló érdekes történet miatt a Köztársasági Intézet részt vett a Múzeumok Éjszakája és az Európai Örökség Napjai rendezvényeken. A család élettörténetének és a ház történetének állandó bemutatását az érdeklődő polgárok gyakori, szervezett látogatásai őrzik. Ily módon, a polgárokkal való interaktív bemutatón keresztül feltárul egy családi ház története. Ez a munka bemutatná a Minh család Szerbia számára betöltött fontosságát az iparosodás és a filantrópia révén, különös tekintettel a megőrzött családi villára, ahol Belgrádban éltek.

Molnárné Kőfalvi Ágnes
okl.építészmérnök műemlékvédelmi szakmérnök
agnes.kofalvi@gmail.com

A hódmezővásárhelyi volt Károlyi Serház (Serházter 2-4.) műemlék ingatlan újrahasznosítása és kezelése

Hódmezővásárhely Susáni városrészében a Kistó-ér partján érintetlenül maradt egy történelmi lenyomat a 18. századból: az egykoron Károlyi család által alapított Serház a kiszolgáló épületeivel, amely a jövő nemzedéke számára megtartásra érdemes.

Az ingatlan az elmúlt 200 év alatt számos funkcióval bírt, mindig sikerült új tulajdonoshoz kerülnie és megújulnia. 2018 óta önkormányzati tulajdonban áll és részben kihasználatlanul tengődik.

A megörökölt ingatlanhatárok, hiányos közműkapcsolatok, a rendezetlen műemléki nyilvántartás, a karbantartási terv, jövőkép, a fenntartást-felújítást támogató pályázati lehetőségek, valamint az ingatlankezelő cég szakemberhiánya mind-mind az ingatlan állapotának lefelé irányuló spirálszerű hanyatlását okozza.

A térképes településtörténet, valamint a levéltárakban fellelt tervrajzok összehasonlító elemzésén alapuló kutatás célja a spirál megállítása és az ingatlanegyüttes jól prosperáló jövőképek keresése.

Ivana Peškan

Ministry of Culture and Media of the Republic of Croatia Directorate for the Protection of Cultural Heritage Service Inspection Senior Inspector, Varaždin, Croatia
ivana.peskan@min-kulture.hr

Preservation and presentation of the historical cities – the impact of urban equipment in the city of Varaždin

The aim is to present the methods of preservation and presentation of the historical cities not only through the renovation of the buildings, but also through the renovation of the street surface and the impostation of the urban equipment. Adaptation to the modern way of using open spaces, squares and streets of protected cultural and historical sites requires the installation of urban equipment that can potentially endanger valuable views within cities and also endanger the buildings – houses and palaces. Through the case study, the positive and negative impact on the historical sites will be presented.

A történelmi városok megőrzése és bemutatása – a városi berendezések hatása Varasd városában

Az előadás célja bemutatni a történelmi városok megőrzésének és bemutatásának módszereit nemcsak az épületek felújításán, hanem az utcaburkolat felújításán és a városi berendezések kiépítésén keresztül is. A védett kulturális és történelmi helyszínek nyílt tereinek, tereinek és utcáinak modern használatához való alkalmazkodás olyan városi berendezések telepítését igényli, amelyek potenciálisan veszélyeztethetik a városokon belüli értékes kilátást, valamint az épületeket – házakat és palotákat – is. Varasd esettanulmányán keresztül bemutatjuk a történelmi helyszínekre gyakorolt pozitív és negatív hatásokat.

Ana Radovanac Živanov
Senior Conservator – Researcher, Art Historian
Institute for the Protection of Cultural Monuments in Belgrade
ana.zivanov@heritage.gov.rs

The House of Jevrem Grujić – Historic House Museum in Belgrade

After a turbulent period of state formation in Serbia, civil society began to develop in its capital, Belgrade, during the 19th century. During this time, affluent families contributed to the strengthening and development of Belgrade and its social life through their activities in diplomacy, politics, art, and literature. One such family is the Grujić family.

The Grujić family home was built in 1896. and remains in their ownership today. In 2008, it became a member of the European Historic Houses Association, and recently it was opened to the public and transformed into a private family museum named the House of Jevrem Grujić – Museum of Serbian History, Diplomacy, Art, and Avant-Garde. This cultural monument of great importance is housed in a building designed by architect Milan Kapetanović and was the first object protected by the Institute for the Protection of Cultural Monuments – Belgrade (1961). The sophisticated lifestyle of numerous family members - beginning with Jevrem Grujić, Minister of Finance under Prince Miloš Obrenović rule, diplomat, and liberal leader – helped create an authentic ambiance of an elite 19th-century bourgeois house. Enriched by intangible heritage content, it represents a unique document of Serbian society and its history.

By transforming a private space into a public one, the House of Jevrem Grujić exists in two ways: true interpretation: as a place of memory (the past) and as a "living museum" (the present). The museum's collection has been gradually formed – its artistic collections cover areas of fine and applied arts and include collections of old weapons and archival materials. The current preserved interior is not entirely original; however, the interpretation concept consists of collected items that evoke memory and serve as triggers for recollection, collectively providing an adequate impulse for creating a museology image.

The presentation/paper concept will be based on the conservation and reconstruction of the building and also viewing the museum's inventory as a stylistic-historical testimony. It is also a mechanism for building memory and preserving recollections, highlighting distinguished family members and their individual contributions to Belgrade society. The goal is for the historic house - museum, viewed as a "picture" of the preserved heritage of the Grujić family, to enable a specific reading of 19th-century Belgrade's civic history while recognizing and emphasizing this family as guardians and interpreters of an authentic unique treasury of national heritage.

Jevrem Grujić Háza – Történelmi Házmúzeum Belgrádban

Szerbia államalakításának viharos időszaka után a 19. században Belgrádban, a fővárosban is elkezdődött a civil társadalom fejlődése. Ebben az időben a tehetős családok diplomáciai, politikai, művészeti és irodalmi tevékenységeikkel hozzájárultak Belgrád és társadalmi életének megerősödéséhez és fejlődéséhez. Ilyen család például a Grujić család.

A Grujić család háza 1896-ban épült, és ma is az ő tulajdonukban van. [A család egyik kiemelkedő tagja a múzeum névadója: Jevrem Grujić (1827–1895) szerb ügyvéd, politikus és diplomata, aki kulcsszerepet játszott a 19. századi szerb politika alakításában. A szerb liberalizmus ideológusaként ismert, fontos szerepet játszott a törvények megfogalmazásában, különböző kormányzati kabinetekben szolgált, valamint kiállt az alkotmányos kormányzás és a nemzeti függetlenség mellett. A liberális eszmék iránti elkötelezettsége gyakran szembeállította Mihailo Obrenović herceg abszolutista rezsimjével, ami többszöri bebörtönzéshez vezetett, bár a közvélemény támogatása gyakran biztosította szabadon bocsátását. Grujić jelentős mértékben hozzájárult a szerb politikai és szellemi élethez. A Liberális Párt alapító tagjaként és több kormányban is miniszterként a modernizáció, a sajtószabadság és az oktatás szószólója volt. Grujić öröksége írásaiban, politikai reformjaiban és Szerbia független, progresszív állammá tételére irányuló erőfeszítéseiben él tovább.]

2008-ban tagja lett az Európai Történelmi Házak Szövetségének, és nemrégiben megnyitották a nagyközönség előtt, és Jevrem Grujić Háza – Szerb Történelem, Diplomácia, Művészet és Avantgárd Múzeum néven magán családi múzeummá alakították át. Ez a nagy jelentőségű kulturális emlékmű Milan Kapetanović építész által tervezett épületben található, és ez volt az első olyan tárgy, amelyet a Belgrádi Kulturális Emlékművek Védelmi Intézete védetté nyilvánított (1961). Számos családtag – kezdve Jevrem Grujićcsal, Miloš Obrenović fejedelemség alatti pénzügyminiszterrel, diplomatával és liberális vezetővel – kifinomult életmódja hozzájárult egy elit 19. századi polgárház hiteles hangulatának megteremtéséhez. A szellemi örökség tartalmával gazdagítva a szerb társadalom és történelmének egyedülálló dokumentumát képviseli.

Egy magánteret nyilvánossá alakítva Jevrem Grujić Háza kétféleképpen létezik: igazi értelmezésként: az emlékezés helyeként (a múlt) és "élő múzeumként" (a jelen). A múzeum gyűjteménye fokozatosan alakult ki – művészeti gyűjteményei a képző- és iparművészet területét ölelik fel, és régi fegyverek és levéltári anyagok gyűjteményeit is magukban foglalják. A jelenleg megőrzött belső tér nem teljesen eredeti; az értelmezési koncepció azonban olyan összegyűjtött tárgyakból áll, amelyek felidéznek az emlékeket és az emlékezés kiváltóiként szolgálnak, együttesen megfelelő impulzust adva a muzeológiai kép megteremtéséhez.

A prezentáció/előadás koncepciója az épület konzerválásán és rekonstrukcióján alapul, valamint a múzeum leltárának stilisztikai-történeti tanúságtételként való szemlélésén. Ez egyben az emlékezetépítés és az emlékek megőrzésének mechanizmusa is, kiemelve a kiváló családtagokat és egyéni hozzájárulásukat a belgrádi társadalomhoz. A cél az, hogy a történelmi ház-múzeum, amelyet a Grujić család megőrzött örökségének "képeként" tekintenek, lehetővé tegye a 19. századi Belgrád polgártörténetének sajátos olvasatát, miközben elismeri és hangsúlyozza ezt a családot, mint a nemzeti örökség hiteles, egyedülálló kincstárának őrzőit és értelmezőit.

Sylvester Edina
Ormos Imre díjas tájépítész
műemlékvédelmi szakmérnök, történeti kertek szakértő
esylvester2@gmail.com

Város- és tájtörténeti összefüggések Tatán a kertművészeti örökség korszakos kölcsönhatásainak tükrében

Tata a Gerecse és a Vértes hegységek lábánál elterülő széles völgytalp helyi klímájának, a környezet speciálisan gazdag természeti adottságai folytán az őskortól lakott hely volt. Forrásvizeinek gazdagsága, a 13. században megjelenő, majd sokasodó vízimalmok, a királyi várépítészet és tájhasználat előkészítette a település várossá válását. A török pusztítást és újra kezdést követő 18. század gyökeres változásokat teremtett. A barokk kert egyeduralmát a 18. század első felétől Európa szerte fokozatosan kialakuló tájképi kertek dominanciája vette át. Hazai példáink között sajátosan sokrétű és részleteiben egyedi megjelenését Tata képviseli leginkább.

1728 és 1945 között eltelt időszak az Esterházy grófi családi generációk nemzetközi rangokra emelt, művelt tagjainak térségi és városfejlesztő tevékenységét tükrözi. Mikoviny Sámuelvizének Dunába vezetése. A nagyszabású tájépítészeti beavatkozás évszázadokra meghatározta Tata és környezetének képét. A 220 hektár kiterjedésű Öreg-tó történeti vízfelülete árvízvédelmet és egy prosperáló halgazdálkodást biztosított, ezzel együtt tájlesztettkai szempontból is bravúros megoldást adott. Partjain a központi várral, a kastéllyal és a többi műemlék épülettel kerti környezetbe ágyazott történeti várostáját egyedi városképet teremt.

Művészettörténeti szempontból kiemelt jelentőségű ketrész az Esterházy grófok nyári rezidenciája számára épült tatái Angolkert. A nagy kiterjedésű tájkert részeként, központi kastélytól távolabb fekvő, Tóvárosban önálló tágas kertként jött létre. Kialakítása új városrész keletkezését generálta, így nemcsak kertművészet-történeti szempontból kiemelkedő érték, hanem városfejlesztési törekvéseket hordoz. A hazai kertművészeti alkotások között a szentimentális kertstílus egyik legkorábbi megjelenésének számít. A Cseke-tó és a forrásvizek patakrendszere által kijelölt korai ketrészletében a fennmaradt kertépítészeti szerkezet és az eredeti helyükön megjelenő rusztikus kerti építmények önálló és együttes jelenléte különleges jelentőségű. A Műrom a magyarországi kertek legnagyobb szabású műroma. A tatái Angolkert rendeltileg történeti kertként műemléki védelmet élvez.

Tata városától távolabb eső grófi birtokrészekben a városi eseményeket szolgáló tevékenységek folytak. Ilyen pl. Tata-Billeg-pusztai vidéki kúriája (1748-1749), ma helyreállított historizáló épületet Az Angolkertbe kerülő felnevelt faegyedek központi szállítóhelye volt (1782). A híres Esterházy ménes városon kívüli lovasközpontjai között a legközelebbi Tata-Diós-pusztai, Esterházy Miklós nemzetközi szintre emelt lóversenyinek versenylő tenyésztő helye volt. A város határait dél felé tágító Fácánoskert, távolabb a vadaskert, ahol Esterházy Miklós (1861-ben) vadászházat épített, amit (1877-re) romantikus vadászkastéllyá alakítottatott. A volt vadaskert Országos Vadászati Kiállítás egyik színhelye (1972), 2000 után nemzetközi golfpálya, mára a kastélykert beerdősült.

Szőke Balázs

Gál Ferenc Egyetem Szeged, Teológiai Kar

Bálint Sándor Vallási Kultúrakutató Csoport, tudományos munkatárs

szokebalazs.boltozat@gmail.com

A Pest belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templom középkori építési periódusainak rajzi elméleti rekonstrukciója

A belvárosi Nagyboldogasszony Főplébánia-templom helyreállításához kapcsolódó átfogó régészeti kutatás során a 2010-es évek közepén Kovács Eszter régész vezetésével teljes mértékben feltárták a templom hajójának területét. A kutatások során igazolódott az a korbábban, a Műemlékvédelem folyóiratban még 2010-ben megfogalmazott feltevés, mely szerint a templom későgótikus átépítése során az eredeti késő románkori- koragótikus főhajót meghagyva, a mellékhajók területét kibővítve három hajós elrendezéssel építették át a templomot. A főhajónál szélesebb nagyméretű mellékhajókat ekkor későgótikus hálóboltozatokkal fedték. Ezeket a boltozatokat a falak mellé utólag épített belső támpillérekre támasztották meg. Ezek közül néhány in situ látható a külső falak mellett. A főhajó pilléreinek külső oldalához épített későgótikus pilléralapozások az ásatások során kerültek elő. Derdák Éva restaurátor munkája során találták meg 2023-ban azt az Oszmán-kori fülkét, amelyet a barokk helyreállítás során később elfalaztak. A falazatban a mellékhajók későgótikus boltozatának számos bordáját és egy bordacsomópontját is beépítették. A közelmúltban végzett kutatások során előkerült boltozati bordacsomópont további adatokkal gazdagította ismereteinket a mellékhajók egykori hálóboltozatáról. A déli mellékhajóhoz tartozó csomópont egy Y alakú kereszteződés. A bordacsomópont alapján a mellékhajókat nem egy egyszerűbb párosbordás-keresztáló boltozat fedte, hanem ennek a boltozattípusnak egy megtört rajzolatú gazdagabb változata. A 16. század elejére felépült késő gótikus épület külső tömege a különleges alaprajzi elrendezés és belső téralkotás következtében számos egyedi vonást mutatott. Hasonló tömegformálású épületek azonban gyakoriak voltak a késő gótika építészetében.

Raluca-Maria Trifa

Teaching Assistant, “Ion Mincu” University of Architecture and Urbanism, Bucharest
trifa_raluca@yahoo.com

Networks of Knowledge: The Habsburg Monarchy’s Legacy in Timișoara’s Water Supply Systems

The expansion of water supply systems in Europe at the turn of the 20th century was a defining aspect of urban and industrial modernization. As cities expanded and industries flourished, ensuring a stable supply of clean water and the efficient management of wastewater became a priority, shaping both public health policies and economic development strategies. Within the former Habsburg Empire, these transformations were not isolated occurrences, but part of a broader, interconnected process driven by the mobility of specialists, the exchange of technical knowledge and the adoption of standardized architectural models and engineering solutions.

The establishment of water-related infrastructure - ranging from reservoirs and pumping stations to industrial waterworks and wastewater treatment plants - relied on a network of specialists, including engineers, architects and urban planners. Many of these professionals were educated in Vienna and Budapest, bringing with them innovative techniques and architectural models that spread throughout the empire. Professional networks, public and academic institutions or technical publications played a crucial role in disseminating expertise, while investment programs across the monarchy facilitated the implementation of large-scale projects. Although the imperial capitals set the benchmark for urban modernization, provincial centres played an active role in refining and adapting these imported models to their specific geographical, economic and cultural contexts.

Timișoara (Temesvár), located in the Banat region of present-day Romania, was among the cities that experienced significant infrastructural transformation during this period. As part of the Habsburg Empire and, later, of the Dual Monarchy, it underwent rapid urban development in the late 19th and early 20th centuries, with water infrastructure becoming a defining element of its modernization. The city’s hydroelectric power plant, wastewater treatment stations, industrial water facilities and iconic water towers were designed and built by Hungarian-trained engineers and architects, who combined technological innovation with Austro-Hungarian architectural principles. These projects were instrumental in supporting both urban expansion and industrial development, strengthening Timișoara’s position as a regional centre. Water infrastructure thus served a dual purpose: ensuring public health and hygiene, while also sustaining industrial expansion and economic prosperity.

The influence of imperial engineering practices and architectural models on Timișoara’s infrastructure remains visible today, reflecting the shared cultural and technical heritage of the Carpathian Basin. While some of these historical structures have been restored, particularly in the context of Timișoara’s designation as the European Capital of Culture in 2023, others stand neglected, their preservation posing significant challenges.

The proposed paper focuses on the development of Timișoara’s water supply systems, framed within the broader context of urban and industrial policies during the Habsburg Empire. The research examines Timișoara’s evolution as a case study, highlighting the migration of professionals, the transfer of knowledge, and the adaptation of engineering and architectural models within the city. Furthermore, it addresses the contemporary challenges of preserving

this industrial heritage, reflecting on its importance for both urban development and cultural heritage conservation.

Tudáshálózatok: A Habsburg Monarchia öröksége Temesvár vízellátó rendszereiben

A vízellátó rendszerek bővítése Európában a 19–20. század fordulóján a városi és ipari modernizáció meghatározó aspektusa volt. Ahogy a városok terjeszkedtek és az ipar virágzott, a tiszta víz stabil ellátásának biztosítása és a szennyvíz hatékony kezelése prioritássá vált, mind a közegészségügyi politikákat, mind a gazdaságfejlesztési stratégiákat alakítva. A volt Habsburg Birodalmon belül ezek az átalakulások nem elszigetelt események voltak, hanem egy szélesebb, összekapcsolódó folyamat részét képezték, amelyet a szakemberek mobilitása, a műszaki ismeretek cseréje, valamint a szabványosított építészeti modellek és mérnöki megoldások átvétele hajtott.

A vízügyi infrastruktúra – a víztározóktól és szivattyútelepektől az ipari vízművekig és szennyvíztisztító telepekig – kiépítése szakemberek hálózatára támaszkodott, beleértve a mérnököket, építészeket és városrendezőket. Ezen szakemberek közül sokan Bécsben és Budapesten tanultak, magukkal hozva innovatív technikákat és építészeti modelleket, amelyek elterjedtek az egész birodalomban. A szakmai hálózatok, a köz- és tudományos intézmények vagy a műszaki kiadványok kulcsszerepet játszottak a szakértelem terjesztésében, míg a monarchia-szerte zajló beruházási programok elősegítették a nagyszabású projektek megvalósítását. Bár a birodalmi fővárosok határozták meg a városi modernizáció mércéjét, a tartományi központok aktív szerepet játszottak ezen importált modellek finomításában és adaptálásában sajátos földrajzi, gazdasági és kulturális környezetükhöz.

A mai Románia Bánság régiójában található Temesvár azon városok közé tartozott, amelyek jelentős infrastrukturális átalakuláson mentek keresztül ebben az időszakban. A Habsburg Birodalom, majd később a Kettős Monarchia részeként a 19. század végén és a 20. század elején gyors városfejlődésen ment keresztül, a vízügyi infrastruktúra pedig a modernizáció meghatározó elemévé vált. A város vízerőművét, szennyvíztisztító telepeit, ipari vízi létesítményeit és ikonikus víztornyait magyar képzettségű mérnökök és építészek tervezték és építették, akik a technológiai innovációt az osztrák-magyar építészeti elvekkel ötvözték. Ezek a projektek mind a városi terjeszkedés, mind az ipari fejlődés támogatásában kulcsszerepet játszottak, megerősítve Temesvár regionális központként betöltött pozícióját. A vízügyi infrastruktúra így kettős célt szolgált: biztosította a közegészségügyet és a higiéniát, miközben fenntartotta az ipari terjeszkedést és a gazdasági jólétet is.

A birodalmi mérnöki gyakorlatok és építészeti modellek hatása Temesvár infrastruktúrájára ma is látható, tükrözve a Kárpát-medence közös kulturális és műszaki örökségét. Míg ezek közül a történelmi építmények közül néhányat restauráltak, különösen Temesvár 2023-as Európa Kulturális Fővárosa címének kitűzésével összefüggésben, mások elhanyagolt állapotban vannak, és megőrzésük jelentős kihívást jelent.

Előadásom Temesvár vízellátó rendszereinek fejlesztésére összpontosít, a Habsburg Birodalom idején a városi és iparpolitika tágabb kontextusában. A kutatás Temesvár fejlődését esettanulmányként vizsgálja, kiemelve a szakemberek migrációját, a tudásátadást, valamint a mérnöki és építészeti modellek városon belüli adaptációját. Továbbá foglalkozik az ipari örökség megőrzésének kortárs kihívásaival, reflektálva annak fontosságára mind a városfejlesztés, mind a kulturális örökség megőrzése szempontjából.

Tüskés Anna
művészettörténész, adjunktus
Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Művészettörténet Tanszék
tuskes.anna@gmail.com

Festőműterem múzeumok Magyarországon: Kísérletek és megvalósulás

A képzőművészek egykori életterének és alkotóterének múzeumi megőrzése és bemutatása különleges lehetőséget kínál arra, hogy a látogatók intim közelségbe kerüljenek az alkotói folyamathoz és a művész személyiségéhez. Előadásomban olyan magyarországi festőműtermekből kialakított múzeumokat és emlékhelyeket vizsgállok, amelyek a 20. század kiemelkedő alkotóinak hagyatékát őrzik.

Kiemelten foglalkozom a Molnár C. Pál Műterem-Múzeum (Budapest, 11. kerület, Ménesi út), valamint a Róth Miksa Emlékház és Gyűjtemény (Budapest, 7. kerület, Nefelejcs utca) működési modelljeivel, kiállításrendezési gyakorlatával, valamint azzal, hogyan alakult át az egykori műterem a közönség számára is befogadható, interpretált térré. Emellett bemutatásra kerülnek olyan kezdeményezések is – mint Gadányi Jenő budapesti, Bazsonyi Arany és Vecsési Sándor dömsödi, illetve Patay László ráckevei műterme – amelyek esetében a megőrzés és bemutatás lehetősége kísérleti fázisban maradt, vagy részben valósult meg.

Az előadás célja, hogy feltérképezze a festőműterem-múzeumok hazai példáit, azok működésének kulturális, intézményi és örökségvédelmi aspektusait, valamint hogy rámutasson arra, milyen szerepet tölthetnek be ezek a helyszínek a művészeti emlékezet formálásában és a lokális identitás megerősítésében.